

альної реабілітації для жертв насильства в сім'ї по всій території України. Якщо така допомога і надається закладами охорони здоров'я, то на загальних підставах. Вимоги ст. 9 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» на практиці не виконуються, що, у свою чергу, призводить до невиконання державою взятих на себе повноважень щодо захисту прав та інтересів жертв насильства в сім'ї і проходження ними медико-соціальної реабілітації.

Список використаних джерел:

1. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15 листопада 2001 р. № 2789-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua>.
2. Примірне положення про Кризовий центр для членів сімей, в яких вчинено насильство в сім'ї або існує реальна загроза його вчинення : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, дітей та молоді від 10.06.2009 р. № 1977 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua>.
3. Програма корекційної роботи з особами, які вчинили насильство в сім'ї, та основні засади її реалізації 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osce.org/ukraine/75925?download=true>.
4. Моніторинг стану виконання законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї. 2001–2011 роки / Кол. авт.: О. Бандурка, О. Бондаренко, В. Брижик, та ін.; заг. ред. О. Бандурки, К. Левченко; вступ. слово О. Зарубінського. – Х.: Видавництво «Права людини», 2011. – 240 с.

УДК 342: 336

ЛІСОВОЛ О.М.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

У статті здійснюється аналіз поняття та значення валютного контролю, проаналізовано погляди науковців щодо тлумачення сутності валютного контролю та внесено ряд пропозицій щодо вдосконалення валютного контролю як складової частини системи валютного регулювання.

Ключові слова: валютний контроль, валютне регулювання, валютні відносини, фінансовий контроль, валютні операції, валютне законодавство, завдання валютного контролю, принципи валютного контролю.

В статье осуществляется анализ понятия и значение валютного контроля, проанализированы взгляды ученых относительно толкования сущности валютного контроля и внесен ряд предложений по совершенствованию валютного контроля как составляющей системы валютного регулирования.

Ключевые слова: валютный контроль, валютное регулирование, валютные отношения, финансовый контроль, валютные операции, валютное законодательство, задачи валютного контроля, принципы валютного контроля.

In this article the analysis of the notion and significance of the exchange control is made, in addition, the scholars views on interpretation of the essence of the exchange control are analyzed, moreover, a number of propositions for improving exchange control as a part of exchange regulation is made.

Key words: exchange control, exchange regulations, exchange relations, financial control, foreign exchange, currency legislation, objectives of foreign exchange controls, principles of exchange control's.

Вступ. Валютний контроль є важливою умовою реалізації валютного регулювання в політиці держави. Поява механізму валютного контролю зумовлюється, перш за все, економічними причинами. Адже для забезпечення економічної безпеки держави та прийняття ефективних заходів у сфері валютного регулювання з метою створення умов для припинення неконтрольованого вивезення капіталу необхідно формувати відповідний механізм валютного контролю.

Дійсно, нині відтік валютної виручки від експорту товарів та неповернення валютної виручки по імпорту українськими підприємствами, за оцінками аналітиків цієї сфери відносин, загрожує розвитку економіки країни. Ситуація погіршується тим, що є значне перевищення виведення капіталу над залученням у вигляді кредитів, інвестицій, що може трактуватися як відтік капіталу з країни. Як слушно зазначає О.Ф. Халфінська, такий стан речей спричиняє значну шкоду економіці держави, яка проявляється не лише в тому, що з країни викачується сировина та триває процес розкрадання її надр, але й у тому, що накопичення валютної виручки в країні сприяє створенню додаткових робочих місць, розвитку економіки загалом, у той час як у власній державі відбувається зворотній процес.

Дослідження валютних відносин і валютного контролю в Україні проводили такі вчені-правники, як Є.О. Алісов, Ж.В. Завальна, А.Ю. Іоффе, С.М. Половко, Є.В. Карманов, О.А. Костюченко, В.Л. Кротюк, М.В. Старинський, Л.М. Кравченко, С.І. Лучковська, А.М. Іскоростенський, О.Є. Северин, О.С. Шевчик та ін. З-поміж праць зарубіжних вчених із правового регулювання валютних відносин заслуговують на увагу роботи М.М. Артємова, О.М. Козиріна, Г.А. Тосуняна, О.В. Ємеліна, В.Ф. Ебке та деяких інших вчених. Але навіть таке широке наукове обговорення проблем валютного контролю не є підставою для подолання проблем, що пов'язані з відсутністю в чинному валютному законодавстві основних дефініцій валютного контролю.

Постановка завдання. Відсутність узгодженого розуміння теоретичних основ здійснення валютного контролю в комплексі породжує проблеми в правозастосуванні норм валютного законодавства органами валютного контролю. А тому *метою статті* є дослідження поняття валютного контролю, що пов'язане із з'ясуванням його природи та місця в системі управління валютними відносинами.

Результати дослідження. Валютний контроль має забезпечувати дотримання валютного законодавства під час здійснення валютних операцій, виступати засобом підтримання правопорядку у цій сфері. За допомогою валютного контролю має здійснюватись постійне спостереження за валютними операціями, що проводяться суб'єктами валютних правовідносин. Результати та ефективність заходів валютного контролю дають можливість оцінити валютну політику держави та провести, за необхідності, своєчасну її корекцію.

Валютне регулювання й контроль в Україні ґрунтуються на Конституції України, Законі України «Про Національний банк України», Законі України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті», Декреті Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» та нормативно-правових актах Національного банку України, що визначають правові засади організації валютного регулювання й контролю.

Чинне законодавство не закріплює поняття «валютний контроль», а в юридичній літературі відсутнє узгоджене розуміння цієї категорії. Треба наголосити, що в теорії фінансового права валютний контроль належить до видів фінансового контролю. При цьому за природою відносин, що контролюються, фінансовий контроль поділяється на окремі інституційні види, розмежовуючи дії, що контролюються, за характером інститутів особливої частини фінансового права. Так, Н.І. Хімичева вважає, що валютний контроль є частиною, різновидом фінансового контролю, тому йому притаманні всі загальні ознаки фінансового контролю [19, с. 3].

О.А. Костюченко вважає, що валютний контроль – це система контролю за обміном іноземної валюти в країні, тобто регулювання обсягу готівки та її обмінного курсу щодо іноземних валют [10, с. 29]. Таке ж визначення наводиться в юридичній енциклопедії за редакцією Ю.С. Шемшученка: «<...> система контролю за обміном іноземної валюти в країні, тобто регулювання обсягу готівки в іноземній валюті та її обмінного курсу щодо інших валют» [20, с. 323]. Таким чином, неповною мірою охоплений об'єкт валютного контролю, оскільки валютні операції пов'язані не лише з обміном іноземної валюти. Водночас до об'єкта контролю не належать питання регулювання.

На думку М.В. Сапожникова, валютний контроль – це діяльність держави в особі органів та агентів валютного контролю, спрямована на забезпечення дотримання валютного законодавства під час здійснення конкретних валютних операцій [17, с. 32].

О.О. Качан визначає валютний контроль як регулювання обсягу готівки в іноземній валюті та її обмінного курсу на інші валюти [9, с. 225]. І.В. Хаменушко вважає, що валютний контроль – це вид державного контролю, метою якого є здійснення органами валютного контролю та їх агентами заходів, спрямованих на забезпечення законності під час здійснення валютних операцій. Професор О.В. Дзюблюк визначає валютний контроль як сукупність заходів, спрямованих на забезпечення виконання запроваджених державою законів, норм і правил проведення валютних операцій [18, с. 50].

Є.О. Алісов вважає, що валютний контроль являє собою основний елемент режиму валютних обмежень [4, с. 89]. На думку Т.А. Латковської, валютний контроль – це комплекс нормативно закріплених правозастосовних і організаційних заходів, що здійснюються на підставі закону спеціально уповноваженими органами державної влади або іншими організаціями (уповноваженими банками), і спрямованих на удосконалення валютних операцій і угод у частині валютних обмежень, а також на виявлення, запобігання і припинення валютних правопорушень [13, с. 66].

А.Ю. Іоффе та В.Л. Кротюк визначають валютний контроль як діяльність держави в особі органів валютного контролю, що спрямована на забезпечення дотримання валютного законодавства під час здійснення валютних операцій [12, с. 5]. С.І. Лучковська стверджує, що валютний контроль проводять не лише державні органи, а й суб'єкти, які не наділені статусом органу державної влади. Валютний контроль – це врегульована нормами права діяльність спеціально уповноважених контролюючих суб'єктів (органів та агентів валютного контролю), що проводиться шляхом застосування закріплених законом методів із метою забезпечення дотримання валютного законодавства під час здійснення валютних операцій підконтрольними суб'єктами (резидентами та нерезидентами).

О.В. Смельін формулює поняття «валютний контроль» як нормативно закріплені організаційні заходи, що здійснюються уповноваженими державними органами або іншими організаціями за їх дорученням і спрямовані на реалізацію порядку здійснення валютних операцій у частині валютних обмежень, а також заходи з виявлення, запобігання та припинення порушень цього порядку [8, с. 120]. Л. Кравченко дотримується думки, згідно з якою валютний контроль є складовою частиною механізму валютного регулювання [11, с. 107], а С.І. Лучковська зауважує, що контроль є невід'ємною частиною управління. Якщо погодитися, що категорія – валютне управління повністю входить до категорії «валютне регулювання», обидва учених праві у своїх висновках [14, с. 272].

На нашу думку, варто на законодавчому рівні закріпити таке визначення поняття валютного контролю: «Валютний контроль – врегульована нормами права діяльність спеціально уповноважених контролюючих суб'єктів (органів та агентів валютного контролю), що проводиться шляхом застосування закріплених законом методів із метою забезпечення дотримання валютного законодавства під час здійснення валютних операцій підконтрольними суб'єктами (резидентами та нерезидентами)».

Як будь-яке правове явище, валютний контроль має свої загальні та специфічні (притаманні лише йому) риси або ознаки, які дають змогу зрозуміти його сутність, сформулювати визначення та окреслити сферу застосування. О.С. Шевчик виділяє такі специфічні риси або ознаки валютного контролю: виступає невід'ємною складовою частиною адміністративних засобів валютного регулювання та виступає як стадія управлінської діяльності, що забезпечує реалізацію виконання інших засобів валютного регулювання; метою застосування є недопущення порушень встановленого порядку здійснення валютних операцій та нормативно визначених валютних обмежень; юридично виважена система органів валютного контролю; чіткий розподіл учасників валютних правовідносин на підконтрольних та контролюючих суб'єктів; повноваженнями щодо здійснення валютного контролю наділені державні органи та уповноважені державою установи, які не відносяться до адміністративного апарату державної влади; права та обов'язки підконтрольних та контролюючих суб'єктів закріплені на нормативному рівні; санкції за порушення правил проведення валютних операцій мають переважно майновий характер [19, с. 10].

Вважаємо, що вказані специфічні риси або ознаки валютного контролю певною мірою виражають особливості вказаної діяльності та можуть слугувати для відмежування заходів валютного контролю від інших.

Мета валютного контролю – забезпечення дотримання резидентами і нерезидентами валютного законодавства України під час здійснення валютних операцій, а основними завданнями його контролю є: 1) визначення відповідності проведених валютних операцій чинному законодавству і наявності необхідних для них ліцензій і дозволів; 2) перевірка виконання резидентами

зобов'язань в іноземній валюті перед державою; 3) перевірка обґрунтованості платежів в іноземній валюті; 4) перевірка переміщення валюти та валютних цінностей через митний кордон України; 5) перевірка повноти та об'єктивності обліку і документації стосовно валютних операцій.

Нормативне закріплення мети валютного контролю уможливить відмежування цього виду діяльності від схожих видів контрольної діяльності, предмет та методи яких деякою мірою перетинаються з валютним контролем.

Завдання валютного контролю можуть бути досягнуті лише тоді, коли його здійснення буде базуватися на відповідних принципах. Принципи виступають фундаментом, на якому мають будуватися усі конкретні нормативно-правові акти у сфері валютного контролю та юридично значущі дії контролюючих суб'єктів. Оскільки, на мою думку, валютний контроль є видом фінансового контролю, то йому притаманні, відповідною мірою, і принципи останнього.

Так, Д.О. Гетманцев і Н.Г. Шукліна вважають, що принципи валютного контролю відповідають принципам фінансового контролю та містяться в Лімській декларації керівних принципів контролю, прийнятій IX Міжнародною організацією вищих контрольних органів 1977 р. [6, с. 88].

У вітчизняній юридичній науці принципи фінансового контролю були досліджені, зокрема, у працях Л.А. Савченко, яка вказує на те, що на законодавчому рівні варто закріпити такі принципи фінансового контролю, як законність, плановість, об'єктивність, незалежність, публічність, компетентність, оперативність [16, с. 55].

На думку С.І. Лучковської, валютний контроль має ґрунтуватися на принципах законності, об'єктивності, повноти, цілісності та системності, стабільності, гнучкості, гласності, компетентності, своєчасності, відповідальності контролюючого суб'єкта валютного контролю перед державою й підконтрольною структурою за об'єктивність контролю. Вчена вважає, що ці принципи варто закріпити в Законі України «Про валютне регулювання», який має бути прийнятий замість чинного Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання та валютного контролю».

Отже, спеціальні принципи валютного контролю, вважаю, треба сформулювати таким чином: а) принцип обмеження обігу валюти в господарському та цивільному обігу полягає в тому, що основний об'єкт валютних операцій – валюта – існує в спеціальному правовому режимі, який встановлений державою; б) принцип державної реєстрації та обліку валютних операцій – необхідність отримання спеціального попереднього дозволу органів валютного контролю – ліцензії – для отримання права проведення валютних операцій; в) спеціальна правосуб'єктність органів валютного контролю – це розподіл органів валютного контролю за сферами здійснення такого контролю та агентів валютного контролю (установ, уповноважених проводити валютний контроль); г) монополістична роль Національного банку України у сфері здійснення валютного контролю полягає у видачі ліцензій та дозволів на здійснення валютних операцій, що проводиться ним одноособово.

Об'єктом валютного контролю є вся сукупність валютних правовідносин. Об'єкти валютних правовідносин, а отже, і об'єкти валютного контролю, на думку Д. Войкіна, доречно поділяти на три види: 1) загальний об'єкт, до якого варто відносити всю сукупність суспільних відносин у сфері здійснення валютних операцій; 2) родовий об'єкт – групу однорідних і взаємопов'язаних суспільних відносин; 3) безпосередній об'єкт (предмет) – валюту та валютні цінності [11, с. 108].

При цьому, поділяючи точку зору Д. Войкіна, вважаємо, що в галузі валютних правовідносин валюта та валютні цінності виступають саме предметом валютних правовідносин. Проте, на нашу думку, до родового об'єкта валютних правовідносин доречно відносити усю сукупність суспільних відносин із приводу обігу валюти й валютних цінностей та здійснення валютних операцій. Саме наявність як родового об'єкта суспільних відносин, зумовлених рухом валюти та валютних цінностей, зумовлює визначення місця інституту валютного права в системі галузі фінансового права. Ця позиція обґрунтовується ще й тим, що термін «рід» у логіці означає категорію, що виражає певний рівень процесу узагальнення. При цьому категорія «рід» поєднується з категорією «вид». Вид становить підклас роду як ширшого класу визнання загального, має одиничні різновиди, що розкривають багатоманітність змісту роду, до якого він входить. З огляду на діалектичну логіку, відношення виду і роду є специфічним випадком відображення діалектики одиничного, особливого, загального: рід включає всю багатоманітність різновидів, а видові особливості живляться родовими характеристиками всезагального. Зв'язки між родом і видом становлять родо-видові відносини, які виступають принципом упорядкування класифікаційних систем та основою ряду логічних процедур.

Сама валюта та валютні цінності, на мою думку, виступають предметом валютних правовідносин. При цьому варто зазначити, що обіг валюти та валютних цінностей, як правило, приймає форму проведення тієї чи іншої валютної операції. Тобто проведення валютної операції зумовлює рух безпосередньо предмета валютних правовідносин – валютних цінностей. Тому, на нашу думку, валютні цінності та валюту варто визначати як безпосередній предмет валютних правовідносин, а суспільні відносини, що виникають у кожному конкретному випадку, зумовленому обігом валютних цінностей – як безпосередній об'єкт валютних правовідносин. Валютні операції як якісно однорідні суспільні відносини, що виникають у процесі проведення конкретного виду валютних операцій, на нашу думку, доречно визначити як опосередкований об'єкт валютних правовідносин. При цьому суспільні відносини, що пов'язані з проведенням валютних операцій, входять до складу загального (родового) поняття «валютні правовідносини».

Отже, у сфері валютного контролю варто виділяти: а) родовий об'єкт, під яким розуміємо усю сукупність суспільних відносин, зумовлених із приводу обігу валюти та валютних цінностей, що, в свою чергу, пояснюють здійснення валютних операцій; б) опосередкований об'єкт – суспільні відносини з приводу проведення окремих видів валютних операцій; в) безпосередній предмет – валюту та валютні цінності.

Національний банк України як головний орган валютного контролю здійснює: контроль за виконанням правил регулювання валютних операцій на території України з усіх питань, не віднесених до компетенції інших державних органів; забезпечує виконання уповноваженими банками функцій щодо здійснення валютного контролю згідно з актами валютного законодавства України. Державна фіскальна служба України здійснює фінансовий контроль за валютними операціями, що проводяться резидентами і нерезидентами на території України, а також здійснює контроль за додержанням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України. Міністерство інфраструктури України здійснює контроль за додержанням правил поштових переказів та пересилання валютних цінностей через митний кордон України.

Зважаючи на компетенцію вищезазначених органів, формами здійснення валютного контролю виступають: проведення перевірок, здійснення аналізу фінансової, бухгалтерської та статистичної звітності валютних операцій резидентів та нерезидентів, реєстрація та облік валютних операцій, надання Національним банком України валютних ліцензій, дозволів та їх відкликання у передбачених законом випадках, подання агентами валютного контролю інформації про факти порушень валютного законодавства, застосування органами валютного контролю санкцій до правопорушників у разі порушення ними валютного законодавства.

Валютний контроль також може проводитися і на господарському рівні. Але такий вид контролю проводиться менеджерами, власниками підприємств, яких, у першу чергу, цікавить питання ефективності, економічної доцільності, прибутковості валютних операцій.

Певну специфічну групу контролюючих суб'єктів у системі валютного контролю утворюють правоохоронні органи. Вони посідають особливе місце в системі валютного контролю, оскільки фактично, здійснюючи відповідні контрольні заходи щодо дотримання законності та правопорядку в сфері обігу валютних цінностей, вони не є ані органами, ані агентами валютного контролю. При цьому правоохоронні органи виконують завдання щодо підтримки законності та правопорядку у різних сферах діяльності, у тому числі і в сфері обігу валютних цінностей. Сукупність конкретних способів і засобів організації здійснення контрольних дій суб'єктів валютних правовідносин полягає у виокремленні певних видових форм валютного контролю, а система способів (приймів), які застосовуються контролюючими суб'єктами з метою виконання завдань та функцій валютного контролю, отримує вираження в застосуванні конкретного методу валютного контролю.

Серед основних напрямів валютного контролю можна виділити: а) контроль за відповідністю проведених валютних операцій чинному законодавству й наявності необхідних для них ліцензій і дозволів; б) перевірка виконання резидентами зобов'язань в іноземній валюті перед державою, а також зобов'язань із продажу іноземної валюти на внутрішньому ринку; в) перевірка обґрунтованості платежів в іноземній валюті; г) перевірка повноти й об'єктивності обліку й звітності по валютних операціях, а також по операціях нерезидентів у валюті.

Висновки. Враховуючи вищевикладене, варто констатувати, що на законодавчому рівні необхідно закріпити таке визначення поняття валютного контролю: «Валютний контроль – врегульована нормами права діяльність спеціально уповноважених контролюючих суб'єктів (органів та агентів валютного контролю), що проводиться шляхом застосування закріплених законом

методів із метою забезпечення дотримання валютного законодавства під час здійснення валютних операцій підконтрольними суб'єктами (резидентами та нерезидентами)».

У такому визначенні вказується, що валютний контроль є певною діяльністю, як і фінансовий контроль, що така діяльність проводиться уповноваженими контролюючими суб'єктами, які фактично можуть як володіти статусом органу державної влади (органи валютного контролю), так і ні (агенти валютного контролю). Окреслено коло іншої категорії суб'єктів валютного контролю – підконтрольних суб'єктів, до яких належать як резиденти та нерезиденти, оскільки обсяг прав та обов'язків таких суб'єктів, насамперед, залежить від їхнього резидентського статусу. У цьому разі також чітко окреслений об'єкт валютного контролю – валютні операції, що здійснюються підконтрольними суб'єктами, а також вказано на необхідність застосування методів валютного контролю контролюючими суб'єктами. Адже будь-який контроль може бути реалізований лише через використання відповідних способів та засобів.

Окрім того, методи валютного контролю мають обов'язково бути закріплені в положеннях Закону України «Про валютне регулювання», який має бути прийнятий на заміну чинного Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю». Наведене визначення валютного контролю визначає й мету останнього – забезпечення дотримання валютного законодавства під час здійснення валютних операцій його підконтрольними суб'єктами. На початку запропонованого визначення також зазначається, що вказана вище діяльність контролюючих суб'єктів має бути врегульована нормами права, що має забезпечувати усунення прогалин чинного законодавства з питань валютного контролю та виступати гарантією дотримання прав та обов'язків підконтрольних суб'єктів.

Список використаних джерел:

1. Про Національний банк України : закон України від 20 трав. 1999 р. № 679-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 46. – Ст. 345.
2. Про систему валютного регулювання і валютного контролю : декрет Кабінету Міністрів України від 19 лют. 1993 р. № 15-93 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 17. – Ст. 184.
3. Про затвердження положення про валютний контроль : постанова Правління Національного банку України від 8 лют. 2000 р. № 49 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 14. – Ст. 573.
4. Алісов Є. Теоретичні проблеми правового регулювання грошового обігу в Україні / Є. Алісов. – Харків : Фолио, 2004. – 288 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) : словник / уклад. і голов. ред. В. Бусел. – К. ; Ірпін'я : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
6. Гетманцев Д. Банківське право України / Д. Гетманцев, Н. Шукліна. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.
7. Грачева Е. Финансовое право : [учеб. пособие] / Е. Грачева, Э. Соколова. – М. : Юристъ, 2003. – 384 с.
8. Емелин А. Проблемы финансово-правового регулирования валютных отношений в Российской Федерации : [монография] / А. Емелин ; Московская государственная юридическая академия. – Москва, 2000. – 320 с.
9. Качан О. Банківське право. [Навчальний посібник] / О. Качан. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 225 с.
10. Костюченко О. Валютне законодавство України : [навч. посіб.] / О. Костюченко. – Київ : Атіка, 2006. – 304 с.
11. Кравченко Л. Валютний контроль: правова природа та місце в системі державного контролю / Л. Кравченко // Вісник прокуратури. – 2003. – № 1. – С. 105–108.
12. Кротюк В. Базель II: контроль з боку органу нагляду / В. Кротюк, О. Куценко // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 5. – С. 3–11.
13. Латковська Т. Національний банк України як суб'єкт фінансово-правового регулювання грошового обігу в Україні : [монографія] / Т. Латковська, О. Лещенко. – Чернівці : Технодрук, 2014. – 200 с.
14. Лучковська С. Валютні операції як об'єкт валютного контролю / С. Лучковська // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2004. – Вип. 39. – С. 271–277.
15. Прокопчук С. Валютное регулирование и валютный контроль как объект правового регулирования : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / С. Прокопчук. – М., 2003. – 321 с.

16. Савченко Л. Фінансове право : [навч. посіб.] / Л. Савченко, А. Цимбалюк, В. Шкарупа, М. Глух. – Ірпінь : Академія ДПС України, 2001. – 85 с.
17. Сапожников Н. Теоретические проблемы и перспективы развития валютного права / Н. Сапожников // Государство и право. – 2001. – № 11. – С. 31–33.
18. Хаменушко И. Проблемы ответственности за нарушение валютного законодательства в связи с принятием Кодекса РФ об административных правонарушениях / И. Хаменушко // Хозяйство и право. – 2013. – № 9. – С. 50–53.
19. Шевчик О. Регулювання валютного контролю в Україні : фінансово-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О. Шевчик, – Харків, 2010. – 20 с.
20. Юридична енциклопедія. В 6 т. / гол. ред. Ю. Шемшученко. – М. – К. : Вид-во «Укр. Енциклопедія», 2001. – Т. 3. – 801 с.